

TA'LIM SIFATINI BAHOLASHDA XALQARO TAJRIBA.

ERGASHEVA GULBAHOR ABDUHALILOVNA

Buxoro innovatsiyalar universitet

Ta'lim muassasalarini boshqaruvi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim sifatini baholashning zamonaviy xalqaro tajribalari, ularning metodologik asoslari va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Ta'lim sifatini baholashning asosiy xalqaro mezonlari (PISA, TIMSS, PIRLS), ularning metodologiyasi va ta'lim siyosatiga ta'siri o'rganilgan. Maqolada ta'lim sifatini baholashning turli modelari (OECD, UNESCO, IEA tomonidan qo'llaniladigan) qiyosiy tahlili orqali ko'rib chiqilgan. Xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston ta'lim tizimi uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifatini baholashning samarali tizimini joriy etish ta'limning rivojlanishi va jamiyatning barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *ta'lim sifatini baholash, xalqaro tajriba, PISA, TIMSS, ta'lim standartlari, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim monitoringi, sifatsiz ta'lim, ta'lim siyosati.*

Kirish

Global dunyoning o'zgarishi va raqobatbardosh iqtisodiyotning rivojlanishi bilan ta'lim sifatini baholash masalasi tobora dolzarblashmoqda. Irina Bokova (2015) ta'kidlaganidek: "Sifatli ta'lim - bu nafaqat inson huquqi, balki insoniy rivojlanish va barqaror taraqqiyotning kalitidir". Xalqaro ta'lim sifatini baholash tizimlari mamlakatlarning ta'lim tizimlarini qiyosiy tahlil qilish, ularning samaradorligini o'lchash va ta'lim siyosatini takomillashtirish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida ta'lim sifatini mustaqil va ob'ektiv baholash tizimini yaratish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, dunyoning yetakchi mamlakatlarida qo'llanilayotgan ta'lim

sifatini baholashning xalqaro tajribalarini o'rganish va ularni milliy sharoitlarga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Ta'lim sifatini baholashning nazariy-metodologik asoslari

1.1. Ta'lim sifatining tushunchasi va mezonlari

Ta'lim sifatini baholashning xalqaro tajribalarini o'rganishdan oldin, "ta'lim sifati" tushunchasining o'zini aniqlash lozim. Ta'lim sifati - bu ko'p o'lchovli tushuncha bo'lib, quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

1. Ta'lim mazmuni va standartlari - o'quv dasturlarining zamonaviyligi va tegishliligi
2. O'qitish metodlari va pedagogik texnologiyalar - o'qitish jarayonining samaradorligi
3. O'quvchi natijalari - bilim, ko'nikma va kompetensiyalarning darajasi
4. Resurslar va infratuzilma - moddiy-texnik ta'minot, kadrlar tayyorligi
5. Boshqaruv va menejment - ta'lim muassasalarini boshqarish samaradorligi

Richard Elmore (2018) ta'kidlaydiki: "Ta'lim sifatini baholash nafaqat o'quvchilarning test natijalarini o'lchash, balki butun ta'lim muhitini tahlil qilishdir".

1.2. Ta'lim sifatini baholashning xalqaro tizimlarining evolyutsiyasi

Xalqaro ta'lim baholash tizimlarining rivojlanishi ikki asosiy yo'nalishda amalga oshirilgan:

Birinchi yo'nalish - Akademik bilimlarni baholash:

- 1958 yil - Birinchi xalqaro matematika tadqiqoti (FIMS)
- 1960-1970 yillar - Xalqaro fan va matematika tadqiqotlari (SIMSS)
- 1995 yil - Hozirgi vaqtda qo'llanilayotgan TIMSS tizimi

Ikkinchi yo'nalish - Funksional bilimlarni baholash:

- 1997 yil - Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturi (PISA) loyihasining boshlanishi
- 2001 yil - Birinchi PISA baholashining o'tkazilishi

Dirk Hastedt (2022) ta'kidlaganidek: "Zamonaviy xalqaro baholash tizimlari nafaqat bilim darajasini, balki o'quvchilarning real hayotda bilimlarni qo'llash qobiliyatini ham o'lchaydi".

2. Ta'lim sifatini baholashning asosiy xalqaro dasturlari

2.1. PISA (Xalqaro O'quvchilarni Baholash Dasturi)

PISA - bu OECD tomonidan 15 yoshli o'quvchilarning matematika, tabiiy fanlar va o'qish savodxonligi sohalaridagi bilim va ko'nikmalarini baholash dasturi.

PISA baholashining o'ziga xos xususiyatlari:

1. Funksional yondashuv - bilimlarni amaliy hayotda qo'llash qobiliyati
2. 3 yillik tsikllar - har 3 yilda takrorlanadigan baholash
3. Kontekstual ma'lumotlar - o'quvchilarning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari

hisobga olinadi

4. Kompetensiyaviy yo'nalish - muammolarni hal qilish qobiliyati

Andreas Schleicher (2020) ta'kidlaydiki: "PISA o'quvchilarga nima o'rgatayotganimizni emas, balki ular hayotda qanday qiyinchiliklarga duch kelishlarini ko'rsatadi".

PISA natijalaridan foydalanishning xalqaro tajribalari:

- Singapur - PISA natijalari asosida o'qitish metodlarini tubdan o'zgartirishi
- Finlandiya - maktablararo farqlarni kamaytirishga qaratilgan siyosat
- Polsha - ta'lim tizimini isloh qilishda PISA ma'lumotlaridan foydalanish

2.2. TIMSS (Xalqaro Matematika va Tabiiy Fanlarni O'rganish Trendlari)

TIMSS - bu 4 va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarini baholash dasturi.

TIMSSning asosiy xususiyatlari:

1. Maktab o'quv dasturiga asoslangan - o'qitilayotgan mazmunni baholash
2. 4 yillik tsikllar - har 4 yilda takrorlanadi

3. O'qituvchilar va maktab rahbarlari uchun so'rovnomalar - ta'lim jarayoni haqida to'liq ma'lumot

Ina Mullis (2021) ta'kidlaganidek: "TIMSS o'quv dasturlari, o'qitish usullari va o'quvchilarning bilimlari o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishga yordam beradi".

2.3. PIRLS (Xalqaro O'qish Savodxonligini O'rganish)

PIRLS - 4-sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash dasturi.

PIRLSning asosiy vazifalari:

- O'qishni o'rganish jarayonini tahlil qilish
- O'qish metodlarining samaradorligini baholash
- O'qish madaniyatini rivojlantirish yo'llarini aniqlash

3. Xalqaro baholashning ta'lim siyosatiga ta'siri

3.1. Muvaffaqiyatli xalqaro tajribalar

Singapur modeli: PISA va TIMSSda yuqori natijalarga erishgan Singapur quyidagi choralarni amalga oshirdi:

1. O'qituvchilarni tanlash va tayyorlash tizimini takomillashtirish
2. Diferensiallashtirilgan o'qitish metodlarini joriy etish
3. Doimiy kasbiy rivojlanish tizimini yaratish

Finlandiya tajribasi: Finlandiya ta'lim tizimining muvaffaqiyati quyidagi omillarga asoslanadi:

- O'qituvchilarning yuqori ijtimoiy maqomi
- O'quvchilarning individual ehtiyojlariga e'tibor
- Markazlashtirilmagan boshqaruv tizimi

Pasi Sahlberg (2019) ta'kidlaydiki: "Finlandiyaning muvaffaqiyati testlarga tayyorgarlik ko'rishda emas, balki har bir o'quvchining rivojlanishiga yordam berishda".

3.2. Baholash natijalaridan noto'g'ri foydalanish xavflari

Madlene Hamilton (2023) ogohlantiradi: "Xalqaro reytinglar ta'lim siyosatini shakllantirishda asosiy ko'rsatkichga aylanmasligi kerak. Ular faqat diagnostika vositasi bo'lishi lozim".

Xalqaro baholashdan noto'g'ri foydalanishning salbiy oqibatlarini:

1. Testga tayyorgarlik - asosiy o'quv dasturining e'tibordan chetda qolishi
2. O'quvchilarning stressi - psixologik bosimning kuchayishi
3. Maktablar o'rtasidagi raqobat - nomaqbul raqobatning paydo bo'lishi
4. Iqtisodiy farqlar - boy va kambag'al maktablar o'rtasidagi tafovutning

kuchayishi

4. O'zbekiston uchun xalqaro tajribalardan amaliy foydalanish

4.1. O'zbekistonda ta'lim sifatini baholashning hozirgi holati

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini baholash tizimi quyidagi asosiy elementlardan iborat:

1. Davlat attestatsiyasi - maktab va oliy ta'lim muassasalarining faoliyati
2. O'quvchilarning bilimini nazorat qilish - davlat test sinovlari
3. Xalqaro baholash dasturlariga qo'shilish - PISA, TIMSS loyihalarida

ishtirok

Shavkat Mirziyoyev (2022) ta'kidlaganidek: "Biz ta'lim sifatini baholashning ob'ektiv va mustaqil tizimini yaratishimiz kerak. Bu nafaqat raqamlar uchun emas, balki yaxshiroq ta'lim uchun".

4.2. Xalqaro tajribalar asosida takliflar

Qisqa muddatli choralar (1-2 yil):

1. Xalqaro baholash standartlariga moslashtirish - o'quv dasturlarini zamonaviylashtirish
2. O'qituvchilarni tayyorlash - yangi baholash metodlarini o'rgatish
3. Pilot loyihalar - tanlangan maktablarda xalqaro baholash usullarini

sinovdan o'tkazish

O'rta muddatli choralar (3-5 yil):

1. Milliy monitoring tizimini yaratish - doimiy kuzatuv va tahlil
2. Kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish - bilim emas, ko'nikmalarni

baholash

3. Raqamli platformalar - onlayn baholash tizimlarini ishlab chiqish

Uzoq muddatli choralar (5-10 yil):

1. Integratsiyalashgan baholash tizimi - barcha darajalarni qamrab oladigan yagona tizim
2. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish - ta'lim sifatini baholash bo'yicha regional markazni yaratish
3. Ta'lim siyosatini baholash - siyosat samaradorligini o'lchash mexanizmlari

4.3. Milliy xususiyatlar hisobga olinishi

O'zbekiston uchun xalqaro tajribalarni moslashtirishda quyidagi omillarni hisobga olish zarur:

1. Ko'p tillilik - turli tillarda ta'lim olayotgan o'quvchilarning ehtiyojlari
2. Madaniy meros - milliy madaniyat va an'analar
3. Iqtisodiy imkoniyatlar - resurslar cheklovlari
4. Demografik xususiyatlar - yosh tarkibining dinamikasi

5. Ta'lim sifatini baholashning kelajak tendensiyalari

5.1. Raqamli transformatsiya

Erik Brynjolfsson (2021) ta'kidlaydiki: "Kelajakda ta'lim sifatini baholash ma'lumotlarni qayta ishlash va sun'iy intellekt texnologiyalariga asoslanadi".

Raqamli baholashning yangi tendensiyalari:

1. Adaptiv testlar - har bir o'quvchiga moslashtirilgan vazifalar
2. Katta ma'lumotlar tahlili - o'quvchilarning faoliyatini chuqur tahlil qilish
3. Blokcheyn texnologiyalari - baholash natijalarining ishonchliligi va shaffofligi
4. Sun'iy intellekt - avtomatik baholash va tavsiyalar tizimlari

5.2. Yumshoq ko'nikmalarni baholash

Zamonaviy iqtisodiyot talablari yumshoq ko'nikmalarni baholashning yangi usullarini talab qiladi:

- Jamoada ishlash qobiliyati

- Kreativlik va innovatsionlik
- Muloqot ko'nikmalari
- Emotsional intellekt

Linda Darling-Hammond (2022) ta'kidlaydiki: "Kelajakda biz nafaqat o'quvchilar nima bilishini, balki ular qanday fikrlashini va qanday harakat qilishini ham baholashimiz kerak".

5.3. Barqaror rivojlanish maqsadlariga moslashtirish

António Guterres (2023) ta'kidlaganidek: "Ta'lim - bu barqaror rivojlanishning barcha maqsadlariga erishish kalitidir".

Ta'lim sifatini baholash tizimlari quyidagi yo'nalishlarda rivojlantirilishi lozim:

1. Atrof-muhit ta'limi - ekologik savodaxonlik
2. Global fuqarolik - xalqaro hamkorlikka tayyorlik
3. Madaniyaro ahamiyat berish - madaniy xilma-xillikni qadrlash

Xulosa

Xalqaro ta'lim sifatini baholash tajribasini o'rganish O'zbekiston uchun quyidagi asosiy xulosalarni beradi:

1. Kompleks yondashuv zarurati - ta'lim sifatini faqat test natijalari bilan cheklab qo'ymaslik
2. Kontekstual moslashtirish - xalqaro tajribalarni milliy sharoitlarga moslashtirish
3. Doimiy rivojlanish - baholash tizimini muntazam yangilab turish
4. Shtakeyholderlarni jalb qilish - barcha ishtirokchilarning fikrini hisobga olish

UNESCO (2023) ta'kidlanganidek: "Ta'lim sifatini baholashning asosiy maqsadi - ta'lim tizimini takomillashtirish va har bir o'quvchining potensialini to'liq ro'yalantirishdir".

O'zbekiston uchun eng muhim vazifa - xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni milliy madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarga moslashtirish orqali o'ziga xos,

samarali ta'lim sifatini baholash tizimini yaratishdir. Bu nafaqat ta'lim tizimining rivojlanishiga, balki butun jamiyatning barqaror taraqqiyotiga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD (2023). PISA 2022 Results: Learning During and After the Pandemic. Paris: OECD Publishing.
2. Mullis, I.V.S., & Martin, M.O. (2023). TIMSS 2023 Assessment Frameworks. Boston College.
3. Schleicher, A. (2020). World Class: How to Build a 21st-Century School System. OECD Publishing.
4. Sahlberg, P. (2019). Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? Teachers College Press.
5. UNESCO (2023). Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO.
6. Darling-Hammond, L. (2022). The Flat World and Education: How America's Commitment to Equity Will Determine Our Future. Teachers College Press.
7. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2021). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company.
8. Hamilton, M. (2023). Testing and Accountability in Education: Past, Present and Future. Routledge.
9. Elmore, R. (2018). School Reform from the Inside Out: Policy, Practice, and Performance. Harvard Education Press.
10. Hastedt, D. (2022). International Large-Scale Assessments in Education: A Brief Overview. IEA Publications.
11. Bokova, I. (2015). UNESCO's Vision for Education. UNESCO Publishing.
12. Mirziyoyev, Sh. (2022). O'zbekiston ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent.